

УДК 364

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-122-131>

ЗАГАЛЬНІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Є. Ю. Пліско

ORCID 0000-0001-6814-4666

В статті виділено та обґрунтовано сучасні стандарти соціальної роботи, що визначають напрями та завдання соціального обслуговування населення. Проаналізовано структуру, елементи, функції, методи, напрями та форми соціальної роботи.

За виявленими стандартами соціального обслуговування населення, розкрито програми реалізації соціальної роботи відповідно до потреб різних категорій громадян (неповнолітні, непрацездатні, молодь, соціальна робота із сім'ями та ін.). Серед них виділено: програми підтримки доходів населення, що пов'язані із соціальною допомогою, субсидіями та іншими державними виплатами різним категоріям громадян; програми установ соціального обслуговування, що спрямовані на відновлення та підтримання соціального функціонування у суспільстві окремих груп громадян.

Обґрунтовано практичну діяльність у закладах соціального обслуговування населення та встановлено соціальні інститути (сервісні служби, терапевтичні та реабілітаційні служби, служби соціалізації та розвитку, пенітенціарні установи та ін.), в яких здійснюється надання соціальних послуг населенню за такими напрямками: консультування, соціальна корекція та реабілітація, профілактика, соціальне обслуговування вдома та в стаціонарних установах, надання тимчасового притулку нужденним тощо.

Аналіз наукової літератури виявив, що реалізація соціальної роботи в Україні здійснюється поетапно: I етап – початкове оцінювання проблеми клієнта; II етап – розробка плану щодо надання соціальних послуг. Планування вирішення проблеми клієнта; III етап – практична реалізація; IV етап – результат соціальної роботи з клієнтом.

Встановлено, що соціальна робота у закладах соціального обслуговування населення характеризується підтримкою рівня прожиткового стандарту і є одним із завдань соціальної програми країни.

Ключові слова: соціальна робота, соціальне забезпечення, соціальна політика, соціальний захист.

Постановка проблеми у загальному відті та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В основі розвитку соціальної політики країни постає необхідність аналізу та дослідження сучасних цінностей соціальної роботи, пріоритетів взаємовідношень між державою та населенням, а також ефективності роботи інституту соціального захисту різних категорій громадян.

Сучасна трансформація в соціальній роботі передбачає створення надійних підвалин для формування гідного рівня життя, забезпечення достатнього соціального захисту населення, його соціальної безпеки, позитивної зміни в системі соціального розвитку та соціально-економічних відносин у державі. Досягненню цього сприяє зважена система надання соціальних послуг та реалізація вдалих механізмів соціальної політики країни закріплених нормативно-правовою базою (Малиновська, 2013, с. 120).

Тому актуальність нашого дослідження пояснюється необхідністю системного аналізу інституціонального аспекту суспільної сфери, теоретичним вивченням гуманістичних цінностей соціальної роботи та встановленням пріоритетів соціальної політики в країні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Системний аналіз наукової літератури виявив, що означеною проблемою займалися вітчизняні вчені, серед яких Т. Кірик, М. Малиновська, І. Мигович, Т. Семигіна, В. Скуратівський, М. Фірсов.

Серед них питання гуманізації соціальної роботи та соціальної політики в Україні досліджували М. Малиновська, Т. Кірик. Аспекти соціальної політики в Україні вивчали Т. Семигіна, І. Мигович. Моделі соціальної роботи розвивали Є. Студьонова, М. Шакун, М. Фірсов та ін. Крім того, реалізація соціальної роботи та соціальної політики в Україні має правове підґрунтя, яке закріплено Конституцією України, Постановами, Указами та підкріплено зобов'язаннями законодавства на міжнародній арені щодо дотримання прав та інтересів людини.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Аналіз наукової літератури виявив не достатню кількість наукових праць з означеної проблеми. Тому питання про формування стандартів соціальної роботи за сучасними гуманістичними цінностями, їх теоретичний аналіз та встановлення механізмів практичної реалізації залишається актуальним для подальшого дослідження.

Мета статті – проаналізувати існуючі стандарти соціальної роботи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна соціальна

робота формується на підставі об'єднання знань педагогіки, соціології, права, соціальної політики. Її структура та зміст постійно змінюється відповідно до потреб та запитів суспільства (Теорії і методи соціальної роботи, 2005, с. 7).

Через це соціальна робота розглядається у двох аспектах. Перший – як вид професійної діяльності, заснованій на предметно-інтегрованих, міждисциплінарних прийомах формування, підтримки, реабілітації, сталої соціальної інтеграції чи реінтеграції особи або групи клієнтів. В другому аспекті соціальна робота виступає як система соціального захисту та соціального забезпечення населення (Соціальна політика, 2003, с. 334).

За означенням вище, соціальна робота реалізується:

- у системі соціального обслуговування населення;
- у системі освіти (вихованні, навчанні);
- у пенітенціарній системі;
- в практиці культурно-дозвільної роботи із населенням.

Зміст соціальної роботи включає:

- зменшення або пом'якшення труднощів шляхом підтримуючих, реабілітаційних, захисних технологій;
- захист осіб, які опинилися у складних соціально-психологічних, матеріальних, соціально-побутових чи інших складних життєвих обставинах, відповідно нормативно-правовим положенням, законам, вдаючись до використання організаційних, матеріальних, технічних та інших ресурсів;
- сприяння клієнта до самозахисту;
- індивідуальна підтримка та захист окремих груп населення;
- усунення й попередження ймовірних соціальних проблем (Соціальна політика, 2003, с. 338).

Надання соціальних послуг населенню реалізується за наступними формами:

- соціальне забезпечення;
- платформи підтримки доходів населення;
- програми соціального обслуговування населення;
- соціальне обслуговування населення у державних закладах.

Соціальне забезпечення реалізується державою, державними установами та благодійними організаціями. Виконання будь якого виду соціальних послуг, реалізація соціального забезпечення проходить в послідовності пріоритетних завдань. До них можна віднести: розробку та впровадження загальних соціальних стандартів; реалізація різних, за потребами, соціальних програм за регіонами; професійна підготовка та

підвищення кваліфікаційного рівня серед працівників системи соціального обслуговування.

Платформи підтримки доходів населення пов'язані із матеріальною допомогою (грошовою, працевлаштуванням тощо) та субсидіями. Основна їх мета направлена на забезпечення фінансової стабільності, захищеності, платоспроможності та підтримки тих, чий дохід перебуває за межею встановленого мінімуму (прожитковий мінімум), а також у разі безробіття, втрати годувальника, інвалідності та ін.

Програми соціального обслуговування населення мають за мету підтримання спроможності до функціонування окремих, соціально уразливих громадян в суспільстві. Програми соціального обслуговування населення реалізуються через відповідні державні соціальні інститути (пенітенціарні заклади, соціально-реабілітаційні, попереджувально-відновлювальні установи, центри соціальної допомоги тощо), муніципальні установи та недержавні соціальні служби.

Їх функції пов'язані із наданням соціальної допомоги (консультування, попередження, реабілітація, патронат та ін.) в індивідуальній/груповій формах, обслуговуванням на дому чи безпосередньо у стаціонарних закладах.

За переліком, соціальні служби мають різні напрямки надання соціальних послуг:

- сервісні служби – інформування громадян відповідно до їх потреб (працевлаштування; надання консультацій – юридичної, освітньої, психологічної); основна ідея – завдання правильного напрямку реалізації допомоги;

- терапевтичні та реабілітаційно-відновлювальні служби – включають корекційні заходи соціально-педагогічного, психологічного напрямку, захист, організація патронату та піклування про клієнта (усі патронатні заклади; центри соціально-психолого-педагогічної роботи із населенням; соціально-реабілітаційні установи та ін., в тому числі – профілактика, адаптація, патронат тощо);

- служби соціального розвитку населення – центри надання адміністративних послуг, центри соціальної допомоги різним категоріям громадян, ресоціалізація та ін.

Соціальне обслуговування населення у державних закладах характеризується дотриманням відповідного рівня прожиткового стандарту (соціального, матеріального, медичного, освітньо-дозвілєвого тощо), і є одним із завдань соціальної роботи на різних рівнях:

- розвиток людських ресурсів;
- розподіл та перерозподіл соціальних та економічних ресурсів;

- боротьба з бідністю, безробіттям населення;
- захист громадян від потенційних соціальних ризиків (Фірсов, 2000, с. 167–169).

Практика соціальної роботи має послідовні дії соціальних працівників підчас їх взаємозв'язку із клієнтами і підрозділяється за:

- персонально-індивідуальною роботою із клієнтом;
- соціальною роботою із групою клієнтів;
- роботою в громаді.

В свою чергу, індивідуальна соціальна робота містить: патронат, індивідуальне консультування, представництво інтересів, вуличну соціальну роботу.

Групова соціальна робота підрозділяється на: проведення тренінгів, проведення групових занять і зустрічей, бесіди, співбесіди, обговорення проблемних питань.

Робота в громаді: колективне представництво інтересів клієнта або групи клієнтів у громаді; шефство, соціальна опіка.

Також слід виділяти основні напрямки соціальної роботи за групами населення та категоріями клієнтів.

Соціальний захист дітей і підлітків спрямовано на створення сприятливих умов розвитку неповнолітніх – освітні послуги (навчання в школі, навчальних закладах I – IV рівнів акредитації), виховання, організація дозвілєвої діяльності, поза аудиторної роботи. Особлива увага приділена соціально-незахищеним категоріям неповнолітніх із високими соціальними ризиками: діти-сироти, діти із девіантною, делінквентною поведінкою, діти із неблагополучних сімей. Практика роботи з підлітками зумовлена реалізацією державних програм з надання соціальних послуг (соціальна реабілітація, патронат над неповнолітніми, підтримка дітей-інвалідів, забезпечення побутових благ дітей-сиріт тощо), матеріальної допомоги (пільги, грошові виплати, дитяча допомога тощо), гуманітарної допомоги, додаткових послуг зі сфери освіти (класи вирівнювання успішності шкільної програми, додаткове втручання психолога, соціального педагога тощо), медичного обслуговування (фізична реабілітація, лікування тощо).

Соціальний захист працездатного населення характеризується охороною їх праці, гарантованим захистом від соціальних ризиків. Соціальний захист працездатного населення спрямований насамперед на громадян, які зазнають труднощів у пошуку роботи: молодь, самотні та багатодітні батьки, люди предпенсійного віку, інваліди, особи, які постраждали внаслідок техногенних та природних катастроф, біженці, які постраждали у військових конфліктах.

Соціальний захист непрацездатних громадян – націлений на гуманізацію всіх сфер життя цих людей (пенсіонери, інваліди, люди, які втратили працездатність). Головна роль у вирішенні соціальних та побутових проблем цих клієнтів, належить соціальному обслуговуванню та пенсійному забезпеченню.

Соціальний захист сім'ї. Соціальна політика орієнтована на створення гідних умов продовження існування нації. Насамперед, спрямована на молодь, на створення молодої сім'ї. Характеризується програмами державного кредитування молодих сімей на купівлю житла (іпотека), виплатами при народженні дитини, гуманітарною допомогою (для багатодітних та неповних сімей). Сімейна політика орієнтована на забезпечення людей гідними умовами щодо збереження та розвитку сім'ї (Соціальна політика, 2003, с. 348–354).

Соціальна робота, що містить складові, зазначені вище, реалізується завдяки державним програмам, функціонуванню відповідних соціальних служб. Загалом, процес соціальної роботи пояснюємо як додержання системності та послідовності соціально-захисних практик з боку держави, завдяки яким здійснюється соціальна допомога (матеріальна, соціальна) громадянину, який її потребує. Соціальний працівник, як представник державних соціальних служб, та особа, що виступає від імені держави у наданні та реалізації соціальних послуг використовує різні моделі практики та стратегії втручання у життя клієнтів.

В залежності від проблемної ситуації, соціальні працівники у своїй професійній діяльності мають одну мету – допомога людині. Проте, засоби досягнення цієї мети, використання методів, варіантів послідовності та ін. будуть різними.

Методологія соціальної роботи обумовлена її практичною реалізацією. Одночасно її структура, використання методів і прийомів надання соціальних послуг в теорії має різні напрями через обґрунтування розбіжних за своїм змістом теоретичних шкіл. Однак, логіка реалізації та здійснення надання соціальної допомоги населенню – відтворення процесу соціальної роботи на практиці – має єдину структурно-логічну побудову (таблиця 1).

Наведена в таблиці поетапна реалізація процесу соціальної роботи властива індивідуальній, груповій та соціальній роботі у громаді. Практика показує, що за один цикл цих послідовних дій не завжди вдається досягти мети, що вимушує вдаватися до повторних дій (з урахуванням аналізу помилок та виявлення й пошуку ефективних шляхів вирішення проблеми клієнта) (Вступ до соціальної роботи, 2005, с. 100–103).

Поетапна реалізація соціальної роботи

I етап	Початкове оцінювання проблеми клієнта	Аналіз інформації (потреб, проблем, переваг і обмежень). Обговорення проблеми. Виявлення бажання, налаштування клієнта щодо вирішення проблеми, кінцевої мети. Збір інформації
II етап	Розробка плану щодо надання соціальних послуг. Планування вирішення проблеми клієнта	Обговорення методів, засобів вирішення поставленої проблеми. Вибір ресурсів досягнення кінцевої мети. Прийняття рішень
III етап	Практична реалізація	Втручання соціальних служб у вирішення проблем клієнта. Використання програм соціальних послуг, механізмів, методів, засобів для реалізації соціальної роботи з клієнтом. Поточний моніторинг результатів
IV етап	Результат соціальної роботи з клієнтом	Відбиття результатів соціальної роботи з клієнтом. Виявлення ефективних шляхів вирішення проблеми клієнта. Аналіз помилок соціальної роботи

Висновки. Завершуючи дослідження, зауважимо, що на практиці вибір підходу до процесу вирішення проблеми клієнта полягає у правильності вибору моделі, яка спроможна вирішити поставлені завдання. За результатами проведеного аналізу, до моделей соціальної роботи ми відносимо: психологічну модель соціальної роботи; соціологічну модель соціальної роботи; соціально-педагогічну модель; соціально-медичну модель; соціально-правову модель та ін. Кожна з названих моделей орієнтована на вирішення проблеми за відповідною галуззю знань: психологія; соціологія, соціальна політика; педагогіка, освіта; медицина; право.

Проте, одночасно відмічаємо, що у соціальній роботі важливо уникати застосування шаблонів щодо вирішення поставлених завдань – через причини індивідуальних особливостей, потреб клієнтів, складнощів шляхів пошуку рішення та ін.

Література

1. Вступ до соціальної роботи: навчальний посібник / За ред. Т. В. Семигіна, І. І. Миговича. Київ «Академвидав», 2005. 304 с.
2. Гришук О. В. Принцип гуманізму у праві. *Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової реальності: генезис та напрями вдосконалення:*

- Всеукраїнська науково-практична конференція (11 квітня, 2014 р., Тернопіль). Матеріали наукових доповідей. Тернопіль: ТаОВ «Терно-граф». 2014. С. 14–23.
3. Злупко С. М., Павлишин М. І. Економічна освіта і соціальний захист молоді. *Наукові записки. Збірник наукових праць. Том III. Серія – економіка. Ч. II. Освіта як фактор формування людського капіталу*. Острог, 2000. С. 45–50.
  4. Кірик Т. Філософія про нове явище ХХІ ст. – поширення ноогуманістичних уявлень. *Вища школа*, 2017. № 3. С. 58–67.
  5. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіційному тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
  6. Малиновская М. Гуманизм политики и политика гуманизма. Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. Вип. 61, 2013. С. 119–124.
  7. Мигович І. І. Соціальна робота: наука і професія. *Віче*, 1998. № 5. С. 76.
  8. Павлишин М. І. Принципи формування соціальної політики в Україні. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Соціальні аспекти регіональної економіки*. Випуск ІХ, 1999. С. 101–109.
  9. Пліско Є. Копилова П., Кобзиста А. Державне забезпечення соціального захисту та соціальної роботи із населенням. *Наукові студії: зб. наук. праць за результатами Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» «Перспективні напрямки сучасної науки і освіти» (18–19 травня, 2022 р.)* / [За заг. ред. Е. А. Панасенко]. Краматорськ: Видавництво ЦТPI–«Друкарський дім», 2022. Вип. 8. С. 250–255.
  10. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2002. 200 с.
  11. Социальная политика: учебник / Под общ. ред. Волгина Н. А. М.: Изд-во РАГС, 2003. 548 с.
  12. Соціальна робота в Україні: навчальний посібник / І. Д. Зверева та ін. За заг. ред.: І. Д. Зверева, Г. М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
  13. Сучасна молодіжна політика і соціальна робота в Україні / За ред. Якименко В. І. Київ, 2001.
  14. Теорії і методи соціальної роботи: підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. Київ : Академвидав, 2005. 328 с.
  15. Фирсов М. В., Студенова Е. Г. Теория социальной работы: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Гуманит. изд. центр Владос, 2000. 432 с.
  16. Шакун Н. Філософія соціальної роботи: поступ світоглядно-методологічних парадигм. *Українознавство*, 2010. № 2. С. 36–39.

References

1. Vstup do sotsialnoi roboty [Introduction to social work]: navchalnyi posibnyk (2005) / Za red. T. V. Semyhina, I. I. Myhovycha. Kyiv : «Akademydav» (ukr).
2. Hryshchuk, O. V. (2014). Prynysyp humanizmu u pravi [The principle of humanism in law]. *Pravova systema v umovakh rozvytku suchasnoi derzhavno-pravovoi realnosti: henezys ta napriamy vdoskonalennia*: Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia

- (11 kvitnia, 2014 r., Ternopil). Materialy naukovykh dopovidei. Ternopil: TaOV «Terno-hraf». S. 14–23 (ukr).
3. Zlupko, S. M., Pavlyshyn, M. I. (2000). Ekonomichna osvita i sotsialni zakhyst molodi [Economic education and social protection of youth]. *Naukovi zapysky. Zbirnyk naukovykh prats. Tom III. Serii – ekonomika. Ch. II. Osvita yak faktor formuvannia liudskoho kapitalu. Ostroh. S. 45–50 (ukr).*
  4. Kiryk, T. (2017). Filosofii pro nove yavyshe 21 st. – poshyrennia noohumanistychnykh uiaвлен [Philosophy of the new phenomenon of the 21st century. - spread of neo-humanist ideas]. *Vyshcha shkola. № 3. S. 58–67 (ukr).*
  5. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (2016): stanom na 1 veresnia 2016 r.: vidpovidaie ofitsiinomu tekstu. Kharkiv : Pravo (ukr).
  6. Malynovskaia, M. (2013). Gumanizm polityki i politika gumanizma [Humanistic politics and the politics of humanism]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zb. nauk. prats. Vyp. 61. S. 119–124 (rus).*
  7. Myhovych, I. I. (1998). Sotsialna robota: nauka i profesiia [Social work: science and profession]. *Viche. № 5. S. 76 (ukr).*
  8. Pavlyshyn, M. I. (1999). Pryntsypy formuvannia sotsialnoi polityky v Ukraini [Principles of social policy formation in Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period. Sotsialni aspekty rehionalnoi ekonomiky. Vypusk IKh. S. 101–109 (ukr).*
  9. Plisko, Ye. Kopylova, P., Kobzysta, A. (2022). Derzhavne zabezpechennia sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoi roboty iz naselenniam [State provision of social protection and social work with the population]. *Naukovi studii: zb. nauk. prats za rezultaty Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv i molodykh uchenykh Derzhavnogo vyshchoho navchalnoho zakladu «Donbaskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet» «Perspektyvni napriamky suchasnoi nauky i osvity» (18–19 travnia, 2022 r.) / [Za zah. red. E. A. Panasenko]. Kramatorsk: Vydavnytstvo TsTRI–«Drukarskyi dim». Vyp. 8. S. 250–255 (ukr).*
  10. Skurativskiy, V. A., Paliy, O. M. (2002). Osnovy sotsialnoi polityky [Basics of social policy]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: MAUP (ukr).
  11. Sotsyalnaia polityka [Social politics] (2003): uchebnik / Pod obshch. Red. Volgina N. A. M.: Yzd-vo RAHS (rus).
  12. Sotsialna robota v Ukraini [Social work in Ukraine] (2004): navchalnyi posibnyk / I. D. Zvierieva ta in. Za zah. red.: I. D. Zvierieva, H. M. Laktionovoi. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (ukr).
  13. Suchasna molodizhna polityka i sotsialna robota v Ukraini [Modern youth policy and social work in Ukraine] (2001) / Za red. Yakymenko V. I. K. (ukr).
  14. Teorii i metody sotsialnoi roboty [Theories and methods of social work]: pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv (2005) / Za red. T. V. Semyhinio, I. I. Myhovycha. Kyiv : Akademydav (ukr).
  15. Firsov, M. V., Studenova, E. G. (2000). Teoriya socialnoj roboty [Social work theory]: uchebnoe posobie dlia studentov vysshih uchebnyh zavedenij. Moskva: Gumanit. izd. centr Vlados (rus).

16. Shakun, N. (2010). *Filosofia sotsialnoi roboty: postup svitohliadno-metodolohichnykh paradyhm* [Philosophy of social work: progress of worldview and methodological paradigms]. *Ukrainoznavstvo. № 2*. S. 36–39 (ukr).

GENERAL STANDARDS OF SOCIAL WORK

Ye. Plisko

The article highlights and substantiates the modern standards of social work, which determine the directions and tasks of social service to the population. The structure, elements, functions, methods, directions and forms of social work are analyzed.

According to the identified standards of social service to the population, programs for the implementation of social work have been revealed in accordance with the needs of various categories of citizens (minors, disabled, youth, social work with families, etc.). Among them, the following are highlighted: income support programs related to social assistance, subsidies and other state payments to various categories of citizens; and programs of social service institutions aimed at restoring and maintaining the social functioning of certain groups of citizens in society.

The practical activity in institutions of social service of the population has been substantiated and social institutes have been established (service services, therapeutic and rehabilitation services, socialization and development services, penitentiary institutions, etc.) in which social services are provided to the population in the following directions: counseling, social correction and rehabilitation, prevention, social services at home and in stationary institutions, provision of temporary shelter to the needy, etc.

The analysis of scientific literature revealed that the implementation of social work in Ukraine is carried out in stages: I stage is the initial assessment of the client's problem; II stage is the development of a plan for the provision of social services. Planning to solve the client's problem; III stage – practical implementation; The IV stage is the result of social work with the client.

It has been established that social work in institutions of social service of the population is characterized by maintaining the level of living standards, and is one of the tasks of the social program of the country.

Key words: *social work, social security, social policy, social protection.*

Пліско Євген Юрійович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Дніпро, Україна). E-mail: pliskoej@ukr.net

Plisko Yevhen Yuriiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Social Work of SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Dnipro, Ukraine). E-mail: pliskoej@ukr.net